
Karadeniz, Yılmaz (2022). “ H. 1182-1184 (1768-1770) Tarihli Şer’iyye Sicillerine Göre Amasya’nın İktisadi Yapısı”. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. Amasya Özel Sayısı, s. 157-188.

H. 1182-1184 (1768-1770) TARİHLİ ŞER’İYYE SİCİLLERİNE GÖRE AMASYA’NIN İKTİSADİ YAPISI

ECONOMIC STRUCTURE OF AMASYA ACCORDING TO COURT RECORD REGISTER DATED H. 1182-1184 (1768-1770)

Prof. Dr. Yılmaz KARADENİZ*
Amasya Üniversitesi
yilmazkaradeniz44@hotmail.com

Öz

Amasya, şehzadelerin idareci olarak görev yapmaları sebebiyle “Şehzade Sancağı” olarak vasıflandırılmış, stratejik olarak doğuya yapılan seferlerin güzergâhı ve padişahların dinlendiği mekân olmuştur. Toprak idaresi olarak malikâne-divani sistemi denilen bir sistem uygulanmıştır. Bu sistemde vergilerin bir bölümü malikane hissesi ismiyle özel şahıs ve vakıflara, diğer bölümü ise divani hissesi ile devlete ödenmiştir. Amasya’da devlete ödenen vergiler içerisinde şer’i dediğimiz öşür ve cizye vergisi dışında örfi vergiler, olağanüstü durumlarda geçici olarak konulan, ancak daha sonra kaldırılmayarak sürekli hale getirilen İmdad-ı Hazariye, İmdad-ı Seferiye, Avarız, Nüzûl, Sürsat gibi vergiler de sıkça toplanmıştır. Çalışmamıza konu olan siciller üzerinde yaptığımız araştırmamızda, o dönemde olağanüstü vergilerin sıkça toplanmasında devam etmekte olan Osmanlı-Avusturya ve Osmanlı-Rusya savaşlarının getirmiş olduğu mali sıkıntının etkili olduğu görülmüştür. H.1182-H.1184 (1768-1770) tarihlerini kapsayan 52 ve 53 No’lu Şer’iye Sicillerindeki bilgiler sadece

* ORCID: orcid.org/0000-0001-6471-1280

vergilerle sınırlı kalmamış, mukataa gelirleri de önemli bir yer tutmuştur.

Anahtar Kelimeler: Amasya Sancağı, Şer'iyeye Sicili, Malikane-Divani, Vergi, Mukataa

Abstract

Amasya was characterized as the "Prince Sanjak" because the princes served as administrators. It was the route of the campaigns made to the east strategically and where the sultans rested. For the land administration, a system called the malikane-divani system was applied. This system consisted of two heads, two-headed and savings, part of the taxes were paid to private individuals and foundations with the name of manor shares, and the other part was paid to the state with divani shares. Among the taxes paid to the state in Amasya, in addition to the *öşur* and *jizya* taxes, which we call religious taxes, as customary taxes, taxes such as *Imdad-ı Hazariye*, *Imdad-ı Seferiye*, *Avariz*, *Nuzul*, *Sursat*, which were temporarily imposed in extraordinary cases, but then were not abolished and made permanent, were also frequently collected. In our research on the registers that are the subject of our study, it has been seen that the financial difficulties caused by the ongoing Ottoman-Austrian and Ottoman-Russian wars were influential in the systematic collection of extraordinary taxes at that time. The information in the Sharia registers covering the dates between Hijri 1178 and Hijri 1184 was not limited to taxes; the revenues of the *muqataa* also held an important place.

Keywords: Sanjak of Amasya, Shar'iyeye Registry, Malikane-Divani, Tax, Muqataa

Giriş

Amasya, Yeşilirmak'ın iki tarafında güneybatıdan kuzeydoğuya uzanan bir vadide kurulmuştur. Şehrin kuruluşu Hitit Şehir Konfederasyonu'na kadar gitmektedir. Kuzeyde surlarla çevrili "*Harşene (Amasya) Kalesi*," güneyinde az meyilli kayalıklar mevcuttur (Strabon, 2012: 51).

Amasya, M.Ö. 6. asırda Pers hakimiyetine geçtikten sonra M.Ö. 4. asırda Makedonya Kralı Büyük İskender'in istilasına uğramış, M.Ö. 1. asırda ise Romalıların eline geçmiştir. M.S. 355'te Bizans'ın hakimiyetine geçen şehir, 712'de Müslüman Araplar tarafından fethedilmişse de tekrar Bizans hakimiyetine girmiştir (Varol,

2019: 6). 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Amasya ve civarı Danişmend Ahmet Gazi tarafından fethedilerek bölgede Türk hâkimiyeti dönemi başlamıştır. Danişmendliler dönemi (1071-1178), Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın 1175'te Amasya'yı ele geçirmesiyle sona ermiştir. II. Kılıç Arslan, Selçuklu topraklarını on bir oğlu arasında paylaştırdı. Amasya, Nizameddin Argunşah'a düşmüştür. II. Rükneddin Süleymanşah döneminde (1196-1204) bu sultana bağlı kalmıştır (Yesar, 2004: 110-167).

Amasya, Alâeddin Keykubad döneminde (1220-1237) tımar olarak Bereket Han'a verilmiş, bu dönemde ortaya çıkan Baba İshak hareketine önemli bir mekân olmuştur. Amasya subaşı Armağanşah, isyan hareketini bastırdıktan sonra Baba İlyas'ı Amasya Kalesi burçlarında astırmıştır. Selçuklu Devleti 1243'teki Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilince Amasya'da Moğol hakimiyeti başlamış, 1341'de ise Eretna egemenliği altına girmiştir. Eretna Devleti naibi Kadı Burhaneddin ile 1381 yılında yaptığı savaşta hayatını kaybeden Hacı Şadgeldi Paşa'dan sonra oğlu Fahrettin Ahmet Bey, Amasya emirliği görevini üstlenmiştir (Yesar, 1986: 231-233).

Yıldırım Bayezid'in 1402'deki Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilerek esir düşmesi ve yaşanan Fetret Devri'nden sonra şehzade Çelebi Mehmet, bu mücadele yıllarında Amasya'yı kendisine merkez yapmıştır. Çelebi Mehmet, Amasya'ya hâkim olan Kara Devletşah ile yaptığı mücadeleyi kazandıktan sonra onu savaş meydanında öldürmüştür. XV. asrın ilk yarısından itibaren başlayan Osmanlı hakimiyeti döneminde Eyalet-i Rum'un merkezi ve şehzadelerin görev yaptığı yer olmuştur. Yörgüç Paşa'nın beylerbeyi olduğu dönemden (1422-1435) itibaren "Vilayet-i Rum" olarak anılmıştır (Uzunçarşılı, 1968: 165-184).

Çalışmamıza konu olan ve H.1182-1184 (1768-1770) dönemini ihtiva eden 52 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili, 22 sayfadan ibaret olup esnaf, yiğitbaşı tayinleri ve fiyatlar ile ilgili bilgiler vermektedir. Aynı tarihleri ihtiva eden 53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili ise 188 sayfadır. 52 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili, umumiyetle esnaf, yiğitbaşı tayinleri ve fiyatlar hakkında bilgi vermektedir. 53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicilinde ise toprak idaresi, toplanan vergiler,

yapılan idari tayinler, askeri seferler, vakıf mütevellî tayinleri, aile hukuku, esnaf ve fiyatlar hakkında bilgiler mevcuttur.

1.Toprak Yapısı

Osmanlı Devleti'nin toprak idaresi içerisinde "Eyalet-i Rum" olarak bilinen ve Malikane-Divani sistemine tabi olan Amasya Sancağı, Sivas ve Divriği bölgelerini içeren toprak rejimi ve arazilerin tasarruf tarzı, diğer yerlerde uygulanan toprak rejimine mukabil farklılık arz etmektedir.

Osmanlı toprak idaresi, kaynağını kendisinden önceki Türk-İslam devletlerinden almıştır. Zira bu dönemdeki devletler, hizmetine girdiği dini temayüllerin esaslarına göre arazi siyaseti izlemişlerdir. Siyasi idareyi bunun emrinde kullanıp kurulan toprak nizamının devamını sağlamışlardır. Özellikle zirai faaliyetlerin hâkim olduğu devirlerde, toprak hukukunun kuralları ile devletin şekline hâkim kuralların iç içe olduğu bir gerçektir (Barkan, 1980: 125). Osmanlı Devleti'ne şer'i ve örfî kurallar hâkim olduğundan, toprak idaresinde de bu iki hukuk kuralının iç içe olduğu görülmektedir.

160

Osmanlı Devleti'nde eyaletler toprak idare sistemine göre salyaneli, salyanesiz, yurtluk-ocaklık ve mir-i miranlık olmak üzere kısımlara ayrılmıştı. Salyaneli eyaletlerde tımar sistemi mevcut olmayıp, elde edilen gelir o eyaletteki idareci ve askere maaş olarak verilirdi (Trak, 1970: 359-360). Eğer artan olursa merkeze gönderilirdi. Salyanesiz eyaletlerdeki arazileri İslam hukukuna göre beş kısma ayıran Osmanlı Devleti, bu hukukun elastikiyet sınırlarını geliştirerek her geçen gün toprak üzerindeki mülkiyet hukukunu yaygınlaştırmıştır.

Osmanlı Devleti, kuruluş yıllarından itibaren fethettiği yerlerde toprak köleliğinin mevcut olduğu derebeylik nizamı ile karşılaşmıştır. Bu sebeple toprak asaletine son vermek amacıyla tımar sistemini ihdas etmiştir. Fethedilen toprakların rakabesini hazine için el koymuş ve sadece tasarruf hakkını reaya'ya tefviz etmiştir (Cin, 1985: 76-77). Devlet, toprakların verimsiz bir şekilde parçalanmasına ve belli şahısların elinde toplanmasına,

toprak şartlarının getireceği menfi durumlara müsaade etmemiştir (Barkan, 1980: 131).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında arazinin "mülk" ve "miri" olarak ikiye ayrıldığını ve miri arazinin tamamına yakın kısmı kapladığını görmek mümkündür (Kazıcı, 1996: 298). Miri toprak rejimi, devlete bütün köylü sınıfını ve tarım ekonomisini kontrol ve düzenleme yetkisi veriyordu. Devletin rakabesini elinde tuttuğu miri arazi, bütün tarım topraklarını kapsamıyordu. Hububat ziraatı yapılan arazileri içermekteydi. Bağlar ve bahçeler bunun haricinde idi (İnalçık, 1993: 4).

Miri topraklar da tapulu ve mukataalı arazi olmak üzere iki sınıfa ayrılırdı. Tapulu arazi, satılıp vakfedilmeyen raiyyet çiftlikleri idi. Miri tapulu arazi yanında ikinci büyük sınıfı oluşturan topraklar, miri mukataalı arazidir. Bu sistemde devlet, geliri bir şahsa belli bir bedel karşılığı kiraya verirdi. Bu işleme de *iltizam* denilirdi (İnalçık, 1993: 5). Sicillerimizde mukataa ve iltizam ile alakalı belgeler mevcuttur (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 39, 54, 63, 66, 92, 94, 104, 155).

Rum Eyaleti'ne bağlı Amasya, Divriği ve Sivas bölgesindeki bazı arazilerin tasarruf tarzı diğer yerlerde uygulanan toprak rejiminden farklılık arz etmektedir. Bu bölgedeki arazinin tasarruf tarzına "*Malikane-divani*" sistemi denilmektedir. Eyalet-i Rum'da malikane-divani sistemin tatbik edildiğine dair Trabzon sancakbeyi Ömer Bey'in tahrir defterinin girişinde yazdığı açıklamadan anlıyoruz. Bu izaha göre, arazinin rakabelerinin bazı ayanlara temlik edilmiş olduğu, ancak bütün hukuku ve rüsumu ve vecibeleri ile verilmiş olmadığı için, haraç ve rüsum alınmakta olduğu anlaşılmaktadır. Yani mülk sahipleri, topraklarını kendileri işlemeyip, toprağın üzerinde yaşayan reaya kiralamış olduklarından, reaya bu nevi mülk toprakların rüsum ve haracını devletin temsilcisi olan Zaim ve Sipahi'ye verdikten başka, bir hisseyi de toprak kirası olarak (icar-ı arz) malikane sahibine ödemektedir (Gökbilgin, 1965: 57).

Rum Eyaleti Kanunnamelerinde, bu eyaletin topraklarında malikâne-divani sisteminin cari olduğu belirtilmektedir. Kanunnamede geçen tabirle; "*Vilayet-i Rum'da vaki olan kurra ve*

mezairin bazısı iki başdan tımandır. Reayanın tahsil ettiği mahsulün humsı alınır. Ve bazısının malikhanecisi vardır ki, divanisin sahib-i tımar ve malikhanesin mülk veya vakıf sahibi alır. Sahib-i mülk olan sahib-i arzdir. Yerden ne hasıl olursa öşrin alır. Sair rüsuma ve kovan hakkına ve yer tapusuna medhali yokdur. Meğerki, selatin evkafından olub iki başdan vakıf olmuş ola” (Akgündüz, 1993: 213).

Sultan Süleyman tahrirlerine göre, Vilayet-i Rum’un 2.100.000 akçe gelirinden 15.000.000 akçesi divani hissesi, 4.000.000 akçesi malikane hissesi idi. Malikane, köylerde yalnız mahsulat öşründen ibaret olduğu, divaninin öşür ile birlikte bütün rüsüm-u örfiyeyi ihtiva ettiği düşünülürse 4.000.000 akçe malikanenin önemi ortaya çıkmaktadır.

Amasya’da 509 köyün sipahisinin hepsinden (haslarda ve amilinden) başka bir de mülk sahibi vardır ve buralardaki vakıfların malikane hisselerinin vakfedilmesiyle husule geldiği görülmektedir (Barkan, 1980: 166). Bu konu ile alakalı 8 Rabiü'l-ahir 1184 tarihli belgede şöyle denilmektedir;

“... Amasya’da Mehmed Paşa vakfının kurrularından mülk karyesinin malikanesine ağalığı, vakf-ı mezburun olub Sivaslı Beryad oğlu Mustafa Ağa karye-i mezbure zabta fermanın vardır deyu te’şir ve zabta teaddisi olmağla karye-i mezkureye fima ba’d taarruz itmeyub iktiza ederse müdahale itmemesine Amasya’da Kara Mustafa Beşe teknil ve iltizam eylediği kayd-ı şûd” (53 No’lu Amasya Şer’iye Sicili: 156).

Malikane hisselerinin vakfedilmesine dair 16 Rebiü'l-evvel 1184 (10 Temmuz 1770) tarihli belgede şu kayıt vardır;

“Kıdvetü'l-kuzzat ve'l-hükkam ma’din-i fazl ve'l-kelam Mevlana Amasya kadısı zide fazlehu tevki’-i ref’-i humayûn vasıl olıcak malum ola ki müderrisin-i kiramdan kıdvetü'l-ulema-i muhakkikin Seyyid Mustafa zide ilmeh südde-i saadetime arzihal idûb Amasya Sancağı’nda kazabi muzafa’atından Yevas nahiyesine tabi karye-i Karataş malikane tamam vakf-ı Hacı Hamza divani-i tımar ve tahtına altmış bir nefer reaya ve iki zemin ve iki çiftlik-i hassa ve hasıl-ı nim ve bad-ı heva ve arusiye yekûn ma’gayre dört bin iki yüz seksen dört akçe yazı ile defter-i mufassalda muharrer kalemiyle tahrir ve karye-i mezbûre Anadolu Beylerbeyisi haslarından iken malikanesinden ma’ada cümle mahsulat ve

rûsumatı dört bin iki yüz seksen dört akçe olmak üzere bin altmış beş tarihinde ...”

Belgenin devamında vakfa bağlı cami ve zaviyeye harcanacak olan meblağın da tashih edildiği kaydedilmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyye Sicili: 153).

Eyalet-i Rum'da tımar tevcihlerinin vaki' olduğu ve beratların verildiği görülmektedir. Gurre-i Rabiü'l-evvel 1184 tarihinde İbrahim nam kimesneye tımar tevcih edilirken yazılan yazıda şöyle denilmiştir;

“Kıdvetü'l-emasil ve'l-akran Sivas Alaybeyisi Mehmed Emin zide kadreh ordu-yu hümayunuma mektub gönderub Amasya Sancağı'ndan Geldiklan nahiyesinde Yığılgan nam karye ve gayriden 3.000 akçe tımara mutasarrıf olan el-Haç Ali tımarına rağbet itmeyub ve sefer-i hümayunumda bayrağı altında nâ mevcud olub tımar-ı mezbur ol vecihle mahlul olmağla sancak mülazımlarından orta bovlı ela gözlü açık kaşlı rafı'-i tevki'-i ref'-i alişan-ı hakani İbrahim'e virilmek babında inayet ricasına arz itmeğın terk-i hıdmeti vaki' ise sancağında sakin olub alaybeyisi bayrağı altında sefere eşmek şartıyla tımar-ı mezbur mülazım-ı merkurum İbrahim'e tevcih olunmak için sene selase ve semanin ve mie ve elf Şabanü'l-mu'azzamın selase günü tarihiyle hükm-ü şerifim virildikten sonra tezkiresi ihraç olunmak fermanım olmağın zikrolunan 3.000 akçe tımar vech-i meşruh üzre merkurum İbrahim'e tevcih olmağın virdim ki zikrolunur” (53 No'lu Amasya Şer'iyye Sicili: 158).

19 Cemaziye'l-evvel 1182 (1 Ekim 1768) tarihinde Amasya Sancağı Argun Nahiyesi'nde Karadeğın karyesinin 1.900 gedik tımarı ile Amasya Kal'ası topçuluğuna mukabil Mehmed b. Ömer'e tevcih edilmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyye Sicili: 51). Tımar tevcihlerine mazhar olanların haksız muamelelere maruz kaldıkları da görülmektedir. Merkeze gelen arz-ı hallerde, haksızlığa uğrayan tımar sahiplerinin bu menfi durumlarının düzeltilmesi rica olunmaktadır. Gurre-i Zilhicce 1181'de gönderilen arz-ı halde şöyle denilmektedir;

“Devletlû inayetlû merhametlû sultanım hazretleri devlet ve ikballeriyle sağ olsun arz-ı hal kullarıdır ki, bu kulları Sivas sakinlerinden olub üç dört seneden beru Amasya ehalilerinin alaybeyinin kâtibi Hacı Mehmed Efendi'nin hıdmetinde olub bu kulları bunca müddet uğurunda ömr-ü yefa eyledim. Seferinde ve

dairesinde iken mukabelesinde üzerime tımar itdirub ve üzerime berat olmuşken bu esnada duruğ-u bi yefruğla cevabla kapusundan merkum Hacı Mehmed Ağa red idub ve tımarın beratı taleb olundukda virme-yub kullarına ziyadesiyle gadr-ı külli itmeleriyle hakipay-ı merhamet peymalarına yüzüm sürüb arz-ı hale cesaret olundu. Merahim-i aliyelerinden mercudur ki mübaşir kulları tayin olunub huzur-u alilerine ihzar ve şer ile icra-yn hak buyurmak babında baki emr ve ferman sultanımındır” (53 No’lu Amasya Şer’iye Sicili: 5).

Amasya Sancağı’nda miri arazi rejiminin uygulandığı topraklarda “zeamet” tevcihi de yapılmaktaydı. Zeamet, senelik geliri 20. 000 ile 100.000 arasında olan toprağın eyalet merkezindeki hazine ve tımar defterdarına, zeamet kethüdalarına, sancaktaki alaybeylerine, kale dizdarlarına, kapucubaşlarına, divan kâtiplerine ve buna benzer ümerayerilmesidir. Sağlığı müddetince toprağı elinde kalan zaimler, her 5.000 akçe için bir cebelû beslerdi. Bazen bir zeamet iki kişiye “ber-vech-i iştirak” olarak verilirdi (Halaçoğlu, 1991: 81-90).

Zeamet ile alakalı 1184 tarihli bir arz-ı halde, Serbest Zeamet’ten bahisle şu kayıt geçmektedir;

“... arz-ı hal kulları budur ki, bu Hatt-ı Hümayun ber-vech-i serbestiyet mutasarrıf olduğum zeametim mülahakatından Amasya Sancağı’nda Akdağ nahiyesinde Yenice karyesi serbest zeametim olub üç senedir rüsûm-u serbestiyetlerini ve öşr-ü şer’ivelerini eda itmediklerinden başka karındaşım el-Hac Ali Efendi dailerinden ber-vech-i istikraz ahz eyledikleri akçeyi dahi edada muhalefet ve tarafımdan irsal eylediğim adamımı dahi tard ve tebyid itmeleriyle karye-i mezburede Hacı Hasanogulları Abdullah ve İsmail ve tarafımdan karye... nasb olunan Uzun Hüseyin ve müçessed zümresinden ...” (53 No’lu Amasya Şer’iye Sicili: 167).

Sicillerimizde devlet idarecilerine “ber-vech-i arpalık” olarak tevcih edilen yerler hakkında da belgeler mevcuttur. 9 Receb 1183 (8 Kasım 1769) tarihli fermanda; “...halen ber-vech-i arpalık Amasya Sancağı’na mutasarrıf olan emiru’l-ümerai’l-kiram Hidayetullah...” kaydı geçmektedir (53 No’lu Amasya Şer’iye Sicili: 109). 16 Sevvâl 1183 tarihinde ise Kaş kalası muhafazası şartıyla ber-vech-i arpalık Gönnye Sancağı’na mutasarrıf olan el-Hac Sadık

Paşa'nın Amasya Sancağı'na mutasarrıf olduğunu görüyoruz (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 152).

Amasya ve çevresindeki yaylalar ile alakalı bir belgede; "...olduğumuz mahalın civarında vaki' kuraları yaylada ve yaylaları ba'yed ve zahirenin cem'i..." şeklinde izahat vardır. Çayır ve otlaklar idarecilerin ahırına ot ve saman ihtiyaçlarını karşılaması için tahsis edilmiştir. Amasya'da Çekik, Karacabey, Ağa, Yenice ve Çorak çayırları mevcut idi (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 57-60).

2. Gelirler

2.1. Mukata'a Gelirleri

Osmanlı Devleti, tayin ettiği idarecilere ve askeri mensuplara merkezden maaş verme yerine, yerinden ücretlendirerek hem iktisadi kalkınmayı hızlandırmış ve hem de merkezden maaş gönderme külfetinden kurtulmuştur. Uygulanan tımar sistemi ile raiyyet'in daha aktif olarak çalışması sağlanmıştır. Tımar sisteminin dışında iltizam usulü de uygulanarak geliştirilmiştir. Birbirine yakın bir ya da birkaç vergi kaynağının birleşimini ifade eden ve yıllık peşin bir gelir tutarını temsil eden mukataalar, devletin mühim gelir kaynaklarından birisini oluşturmuştur (Özkaya, 1985: 92).

Devlet gelirlerinden, doğrudan yapılacak harcamalar için ayrılan vergi ya da diğer türden kaynaklara "*mukataa*" denilirdi (Akdağ, 1995: 231). Mukataalar doğrudan devlet işletmeleri, devlete ait bir gelir payının tahsili işi, inhisar (alış tekeli) haline getirilen herhangi bir kuruluşun işletme hakkı veya üretilen malın satın alma tekeli oluşturma özelliklerini taşıyabilirdi (Tabakoğlu, 1994: 177). Devlet, her türlü zirai, ticari ve sınai kuruluşu mukataa konusu edebilirdi. Mukataa'nın geliri devlete ait olmakla beraber vakıflara, ulufe karşılığında ve ocaklık olarak da tahsis edebilirdi. Böylece devlet bir ayrı teşkilat kurmadan gelir kaynağı belirleyip mukataa haline getiriyor ve özel teşebbüse bırakabiliyordu (Tabakoğlu, 1985: 120). Saltanat-ı Seniyye'nin en önemli gelirlerinden olan miri mukataalar, hazine tarafından valilere ve mültezimlere iltizama verilirdi (Mustafa Nuri Paşa, 1992: 288-289).

Sicillerimizde Amasya Sancağı'ndaki mukataaların tevcihleri, mukataa gelirlerindeki yolsuzluklar ve mukataalardan alınacak vergilerle ilgili belgeler mevcuttur (53 No'lu Amasya Şer'ie Sicili: 62, 63, 92, 94, 104). 19 Şevval 1182 (26 Şubat 1769) tarihli belgede, malikane-i mezburenin zabtına dairdir denildikten sonra; *"... kıdvetü'l emasil ve'l-akran Seyyid el-Hac Ali zide kadrehu divan-ı hümayunuma arz-ı hal idub Amasya Sancağı'nda vaki' mir liva-yı Amasya havvasından Akdağ Nahiyesi'ne tabi' nisf-ı niyabet karye-i Ebemi maktu'u berat-ı ali alışanım ber-vech-i malikane uhdesinde olup yedinde olan berat-ı alışanım mucibince maktua-ı mezkurı zabt-u rabt ve mahsulat ve rüsumatını kanun ve defter mucibince cem' ve tahsil-i murad eyledik de aherden bazıları zapt-u raptına müdahale ve ta'arruz-u birle mal-ı mirinin kesrine ve mukataa-ı mezburun izmihlaline..."* diye emredilmekte ve bu menfi durumun düzeltilmesi için Amasya mutasarrıfı ve kadısına emir verilmektedir (53 No'lu Amasya Şer'ie Sicili: 63).

Belgelerimizde isimleri zikredilen mukataaların çoğu miri mukataalardır. Bir vergi kaynağının malikane olarak satılabilmesi için onun mukataa haline getirilmesi, yani merkezi hazinenin gelirlerinden olması gerekiyordu. Bu özelliğine binaen, bunlara *"mir-i mukataa"* denilmiştir. Miri mukataalar, tımar sahaları dışında kalan gelir türleriydi. Hazine-i Amire bu tür gelir kalemlerini malikane olarak özel şahıslara satıyordu (Cezar, 1986: 34).

Verginin mukataa haline getirilip iltizam'a verildiğine dair 1 Safer 1183 tarihli belgede;

"Halen medine-i Amasya 'da müsnednişin şeri'at gara olan faziletlu efendi zide fazleh ...işbu bin yüz seksen iki senesi Şubat'ından seksen üç senesi Şubat'ına varıncaya dek Eyalet-i Sivas adat-ı ağnamı halen Tokat ayanından Cebecizade Abdullah Ağa'nın uhde ve iltizamında tefviz olunmağla imdi sene-i sabık ve mutad-ı kadim üzere sancağınızda vaki' kurra ehalilerinin üzerlerine edası lazım gelen rüsum-u adat-ı ağnamlarını mumaileyh tarafından cem' ve tahsil ve kabzına..." kaydı geçmektedir (53 No'lu Amasya Şer'ie Sicili: 92).

Aynı tarihli bir diğer belgede, Amasya Sancağı adet-ı ağnamı rüsumunun 1182 Mart ibtidasından bir seneliğine Damadzâde

Ömer Efendi'ye iltizam edildiği bildirilmektedir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 92).

Bir mukataa mültezime verildikten sonra onu denetleyecek ulûfeli bir "emin" tayin olunursa, mukataanın resim ya da başka gelirleri için hem amil ve hem de emin defter tutarak iki defter karşılaştırıldı. Böylece amil in topladığı ile hazineye verilen para arasında fark olup olmadığı ortaya çıkardı (Akdağ, II. 1995: 233).

Amasya'nın "İhtisab-ı İhzariye'sinin 1183 senesi Muharrem'i guresinden sene-i mezbur gayetine dek bir seneliğine Seyyid İsmail Ağa'ya 26 Rabiü'l-ahir 1183 tarihli belgede iltizam edildiği kayıtlıdır (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 94).

26 Rabiü'l-ahir 1184 (19 Ağustos 1770) tarihli belgede ise Amasya'da beytü'l-mal emini Mehmed Ağa'ya iltizam edilirken şöyle denilmektedir;

"...iş bu 1184 senesinde uhdemizde olan Tokat voyvodalıği aklamından nefsi-i Amasya ve havalisinde vaki' beytü'l-mal-ı amme ve hassa ve mal- ı mefkud ve gaib ve yave ve kaçgun ve sair mukataasının sene-i merkum Muharremi guresinden Zilhicce gayetine değin ol makule vuku' bulan beytü'l-mal varidatını cem' ve tahsil ve ahz ve kabz idub 50 guruşdan fazlası miri için Tokad hazinesine eda ve teslim eylemek şartıyla yalnız 150 guruşa ... Mehmed Ağa'ya iltizamen deruhte ve fruhet olunmağın..."(53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 155).

Amasya Sancağı Akdağ Nahiyesi ve Ebemi Karyesi mukata'asının Seyyid el-Hac Ali'ye 800 guruş-u muaccele ile iltizam edildiği 19 Şevval 1182'de verilen beratta kaydedilmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 62). Devlet, bu uygulamayla mukata'aların cazip hale gelmesini amaçlamıştır. Muhtemelen bu devirde, mukata'alara rağbet azalmış veya istenilen meblağlar verilememiştir.

2.2.Vergi Gelirleri

Vergi, amme hizmetlerinin devamlılığını temin için başvuru olan bir çaredir. Bu yüzden devletlerin iktisadi ve içtimai hayatında mühim bir yeri bulunmaktadır. İslam, kendisinden önceki devlet ve cemiyetlerde mevcut olan vergilerle karşılaşmış, kitap ve sünnet ile sabit olan zekât, öşür, cizye, haraç vs. gibi vergilerin ana kaynaklarıyla birlikte vazederken, bir taraftan da toplumun bazı

zaruri ihtiyaçlarına cevap verebilecek vergilere müsaade etmiştir. Savaş, kıtlık ve deprem gibi olağanüstü hallerde, devletin yeni vergiler tarh etmesi yetki ve salahiyeti bulunmaktadır. Devlet, bu durumlarda varlıklı kimselerin fedakarlıklarını istemektedir (Kazıcı, 1996: 293).

Selçuklularda olduğu gibi Osmanlılar da şeri'atın cevaz verdiği vergileri almışlardır. Gelir kaynakları vergilendirilirken şer'i vergilerin yanında *rüsum, avarız, nüzul, tekâlif, adet ve baç* gibi örfi vergiler de tarh edilmiştir (Akdağ, II. 1995: 188).

2.3.Cizye Vergisi

İslam devletlerinde gayr-ı müslim nüfusunun faal erkek kesiminden alınan cizye, önemli bir gelir kaynağı idi (Çadırcı, 1991: 106-107). Rahipler, çocuklar, devlet hizmetinde bulunan aileler, ihtiyarlar, kadınlar, sakatlar bu vergiden muaftı. Vergisini ödeyen zımmiler, devletin şefkatine mazhar olarak can, mal güvenliğine sahip idiler (Pakalın, II. 1983: 434).

Cizyenin tahsili, hiçbir zaman tımar ve zeamet sahiplerine bırakılmamış ve cizyedarlar ile kolcular tarafından toplanmıştır (Şener, 1990: 112). Ancak bütün tedbirlere rağmen vergi tahsillerinde usulsüzlüklerin yapıldığına sicillerimizde sıkça rastlamış bulunmaktayız (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 28, 96, 159).

Sicillerimizde *haraç* ve *cizye* tabirinin kullanılmıştır. 1181 tarihli bir belgede cizye ile alakalı şu bilgiler geçmektedir;

"*Ber-mahsub sene H.1182 boğça-yı harac-ı Amasya kuşâde...*" Alâ: 100, Evsât: 700 ve Edna: 300. H.1182 senesine mahsuben Amasya'ya düşen cizye adedinin toplamı 1.100'dür. Cizye'nin miktarı alâ 60, evsaf 30 ve edna ise 15 guruşdan alındığına göre Amasya'da tahsil edilen cizye miktarını hesaplamak mümkündür (Güran, 1989: 14).

Alâ sınıfından $100 \times 60 = 6000$, Evsat için $700 \times 30 = 21.000$ ve Edna için $300 \times 15 = 4500$ guruş olmaktadır. Böylece Amasya'da 1182 senesi gurre-i Muharremi'nde tahsil edilen cizye miktarının toplamı 31.500 guruş olmuştur.

Bir başka belgede haraç yerine *cizye* tabiri kullanılarak evrak adedi verilmiştir. “*Bin yüz seksen üç senesi Muharremül- haramı guresinde Amasya kazasının sene-i merkûmeye mahsuben cizye evrakı Mustafa Ağa ve el-Hac İbrahim Ağa marifetleriyle küşadede olduğu bu mahale işaret olundu*” (53 No’lu Amasya Şer’iye Sicili: 87).

2.4.Öşür Vergisi

İslam vergi sisteminde, Müslüman teb’anın vermekle mükellef olduğu vergilerden biri de öşür (zirai mahsul zekatı)’dır (Kazıcı, 1996: 302). “*Onda bir*” manasında Arapça bir kelime olup, tarım ürünleri üzerinden alınan şer’i bir vergi olarak kavramlaştırılmıştır. Mülk toprakların ürünlerinden %5 veya %10 oranında alınmıştır. Bu verginin oranı toprağın verim gücüne ve sulama imkanına göre değişmiştir. Tanzimatla birlikte bütün bölgelerde %10 oranında tahsil edilmiştir (Güran, 1989: 14).

Miri araziden alınan öşür (aşar), merkezi hazineye girmez ve miri araziye tasarruf eden reaya tarafından tımar ve zeamet sahiplerine ödenirdi. Tımar düzeninin bozulmasından sonra miri arazinin tasarrufuna izin yetkisi bir ara mültezimlere, sonra muhassıllara ve en son olarak yetkili kılınan memurlara geçmiştir (Albayrak, 1973: 119).

14 Ramazan 1184 (1 Ocak 1771) tarihli belgede, “*Halen Amasya kadısı izzetlû Efendi ve mütesellimi ağa ve serdarı ve ayanına inha olunur ki tayin olunan mübaşir ma’rifeti ile karye-i mezbure ehalilerini huzur-u şer’e ihzzar ve mürâfaa itdirilub ba’de’l-murâfaa sabit olan aşar-ı şer’iyye ve rüsum-u örfiyyesin şer’an tahsil ve ihkak-ı hak olunub sıhhati i’lâm olunmak deyu*” (53 No’lu Amasya Şer’iye Sicili: 167) kaydı geçmekte olup miktarı hakkında bilgi mevcut değildir.

2.5.Resm-i Ağnam

Arapça’da koyun manasına gelen “*ganem*” kelimesinin çoğuludur. Osmanlı vergi sisteminde koyun ve keçilerden alınan şer’i bir vergidir (Şener, 1990: 140). Sicillerimizde ağnam resmi ile alakalı çok sayıda belge vardır. 20 Muharrem 1182 (6 Haziran 1768) tarihli buyruhduda şu bilgi verilmiştir;

“Seri’at-şiar Amasya Sancağı’nda vaki’ kuzzat ve nevvab efendiler zide fezailehüm ve mefahire’l-emasil ve’l-akran alaybeyisi ve kethüdayeri ve yeniçeri serdarı ve ayan-ı vilayet ve ağnam sahipleri ve iş erleri zide kadrehüm inha olunur ki, iş bu bin yüz seksen iki senesine mahsuben ba ferman-ı âli canib-i miriye tahsili lazım gelen mal-ı ağnamın vakti ve zamanı hülul itmekle şürüt-u evamir-i alişan muciblerince ve öteden berû sünin-i sabık olageldüğü minval üzre yerlu yerinden cem’ ve tahsil ve kabzına memure eda ve teslim eylemeniz babında iş bu buyruldu tahrir ve ısdar ile ve mültezim sa’adetlû el-Hac Ömer Ağa zide kadrehu tarafından kabzına memur kıdvetü’l-emasil ve’l-akran yedine ita olunmuşdur...” (53 No’lu Amasya Şer’iye Sicili: 21).

Belgede geçen bilgiden mal-ı ağnamın iltizama verildiği anlaşılmaktadır.

Hayvan yetiştiriciliğini teşvik babında, yetiştiricilerin bazı baçlardan muaf tutulduğu belgelerde geçmektedir. 9 Receb 1182 (19 Kasım 1768) tarihli fermanda; “Anadolu’dan İstanbul’a giden ağnamı geçidlerde ashabından bac ve sair muhtera’at ile rencide olunmayub ashab-ı ağnam İstanbul’a ağnam tesyirlerine teşviki havi...” (53 No’lu Amasya Şer’iye Sicili: 40).

170

Adat-ı Ağnam’ın iltizama verildiğine dair 10 Muharrem 1183 (16 Mayıs 1769) tarihli buyruldu; “...işbu bin yüz seksen iki senesi Şubat’ından seksen üç senesi Subat’ına varıncaya dek eyalet-i Sivas’ın adet-ı ağnamı halen Tokat ayanından Cebecizâde Abdullah Ağa’nın uhde ve iltizainmda tefviz olunmağla imdi sene-i sabık ve mu’tad-ı kadim üzre sancağınızda vaki’ kurra ehalilerinin üzerlerine edası lazim gelen rüsum-u adet-ı ağnamlarını mumaileyhin tarafından cem’ ve tahsil...” tabiri geçmekte olup muhalefet vaki olursa gerekli tedbirlerin ahnması istenmektedir. Amasya Sancağı’nın adet-ı ağnamı ve rüsûmunun 1182 senesi Mart ibtidasından bir sene kâmilten Damadzâde Ömer Efendi’ye iltizam edildiğine dair Sefer 1183 tarihli suret-i temessükte bilgi mevcuttur (53 No’lu Amasya Şer’iye Sicili: 92).

2.6.Rüsûm-u Kışlakiye

Hayvancılıkla uğraşan sürü sahiplerinin, sürülerini otlattıkları yaylak ve kışlakların dahil olduğu dirliğin sahibine yılda bir defa aynî veya nakdî olarak ödedikleri vergidir. Kendi tımarı hududu

içerisinde sürülerini otlatanlar bu vergiden muaf olurdu (Tabakoğlu, 1994: 196).

17 Şevval 1182 (24 Şubat 1769) tarihli bir buyruhduda, Ezinepazarı'nın resm-i kışlakiyesi verilmiştir. Bahsi geçen belgede şöyle denilmektedir;

“Kıdvetü'n-nevvab-ı müteşeri'nin Ezinepazarı naibi efendi zide ilmeh ve kıdvetü'll-emasil ve'l-akran ayan ve zabitan ve iş erleri zide kadrehüm inha olunur ki Sivas valileri olan selefimiz veziriazam hazeratına heher sene vakt-ı şita hululünde resm-i kışlak virilmek adet-i müstedim olmakdan naşi imdi işbu sene-i mübarekeye mahsuben dahi öteden beru olageldüğü minval üzere nahziyeniz ehalişi üzerlerine edası lazım gelen rüsûm-u kışlakıyyeyi tayin olunan mühaşir ma'rifetiyle bir an akdem ve bir saat mukaddem cem' ve tetemmim ve mübaşir-i mumaileyhe tekiye ve teslime sarf-ı say...”

Nahiye-i Ezinepazarı'na düşen resm-i kışlakiyesi 500 guruş olmuştur (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 76).

2.7.Yave (Kaçgûn) Resmi

Kaybolmuş hayvan ve kölenin bulunması halinde sahibinden alman vergidir (Tabakoğlu, 1994: 198). Sicillerimizde çok sayıda hayvanın sahipsiz olarak bulunduğu ve emin-i beytü'l-mal'a teslim edildiğine dair kayıtlar mevcuttur. “Mah-ı Saferü'l-hayrin üçüncü günü bir re's öküz bila-sahib beytü'l-mal emini yedinde olmağın yevmi sekiz para nafaka takdir olunduğu bu mahale kayd-ı şûd” (52 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 1) Bir başka belgede; “...bir topal siyah bargir bila-sahib yave bulunub canib-i beytü'li-mal'e teslim olunub beher yevm sekizer para nafaka takdir olmuştur...” denilmektedir (52 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 1). 17 Rabiü'l-ahir 1180 (22 Eylül 166) tarihli başka bir belgede, Zene bağlarında bir kır koca kısrağın yave bulunduğu ve yevmi sekiz para nafaka takdir olunduğu belirtilmektedir (52 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 1).

2.8.Rüsûm-u Adiye

Amasya kazası sakinlerinden iken vefat eden Abdizade Mehmed Efendi'nin terekesinin düzenlenmesi ve Rüsûmat-ı Adiye'nin isâl olunması istenmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 1).

2.9.Avarız Akçesi

Osmanlı Devleti'nin önemli gelir kaynaklarından olan "avarız vergisi," savaş zamanlarında ihtiyaç duyulacak olağanüstü harcamalar yapmak üzere alınmış olan sefer vergisi idi. Miktarı, tekrarlanma süresi ve çeşidi önceden belli olmayıp sefer vuku'unda tarh edilirdi (Akdağ, II. 1995: 190). Savaş yıllarına münhasır gelirlerin başında gelen avarız, XVI. Asırdan sonra devamlı salınır olduğundan olağanüstü vasfını kaybetmiştir. Bu verginin tarh edilmesi, avarız hane denilen birimler üzerinden yapılırdı. Bir avarız hanesi, 3-20 gerçek hane arasında değişirdi. Askerî, malî dinî hizmetlerde çalışanlar, derbent içerisindeki köyler, köprü ve su yollarının güvenlik ve imarı ile vazifeli olanlar, menzil, tuzla ve maden ocaklarında çalışanlar muaf tutulurdu. XVII. Asırdan itibaren avarız vergisinin yerini "tevzi haneler" almıştır (Cezar, 1986: 119).

Avarız vergisi ile alakalı 27 Muharrem 1182 (13 Haziran 1768) tarihli belgede; "...Hazine-i amirem defteri mucibince Amasya Sancağı'nda vaki' kazaların üç yüz yetmiş üç buçuk ve buçuk rub' avarızhanesi olup bin yüz seksen iki senesine mahsub olmak üzere cem' ve tahsili lazım gelmeğın deruhde olunub yedine muhürlü ve nişanlı mevkufat defteri sureti virilmekle mucibince cem' ve tahsil itdirmek ... ol mikdar avarız hanelerinin beher hanesinden dörder yüz akçe avarızları malı irsal olunan..." kaydı geçmektedir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 22).

Tablo: 1. Amasya'nın H.1182 senesine mahsuben Amasya Livası'na düşen avarızhane miktarı aşağıdaki tabloda verilmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 23).

Kaza	Hane x 400	Düşen Miktar (Akçe)
Amasya	178	71.200
Varay nam-ı diğer Geldiklân	129.5	11.800
Zünnûnabâd	36	11.400

Gelgiras	10	4.000
Zeytun	40.5	16.200
Gümüş	39	15.600
Merzifonabâd	40	16.000
Hüccet-i Yekûn	373.5	149.400

Tablo: 2. Amasya'nın mahalleleriyle nahiye ve bağlı köylerine H.1182'de isabet eden avarız vergisinden her haneye 400 akçe isabet etmiştir ((53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 23-24).

Kaza-Nahiye	Hane x 400	Düşen Miktar (Akçe)
Amasya ve Mahalleler	21.5	8.600
Nahiye-i Ezinepazarı	48	19.200
Nahiye-i Geldiklan	35.5	14.200
Nahiye-i Akdağ	22	8.800
Nahiye-i Hakala	23	9.200
Yekûn	150	60.000

“Vech-i meşrûh üzre 178 ve 1 rub' avarız ve nüzûlhanelerinden 28 hane ve 1 rub'u nâ mevcut olup mevcudu 150 haneden mal-ı miri ve tahsildariye ve hüddamive ve harc-ı defter ve kalemiye ve emniye ve ücret-i tahsildariye dürununda dahil olmak üzere 2.100 guruşdan her bir haneye 14 guruş isabet idûb ziyade mutalebesinde rencide itmemek üzere...” (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 25). 28 hanenin yerinde nâ mevcut olmasının sebebi belgede açıklanmamakla beraber eşkıyalık hareketlerinden, savaşlara gitmemek için göç etmekten ve vergiden kaçmaktan olabilir.

1183 tarihinde gönderilen fermanında, avarızhane sayısının değişmediği ve 400 akçeden tahsil edildiği görülmektedir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 156). Bu bilgilerden, 1182-1183-1184 tarihlerinde Amasya'ya 149.200 akçelik avarız vergisi tarh edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

2.10.Nüzûl Bedeli

Arapçada *inme, konma* manasına gelen nüzûl, Osmanlı Devleti'nde "*Bedel-i Nüzûl*" olarak bir verginin ismi olmuştur. Nüzûl Bedeli, avarız vergisi gibi olağanüstü durumlarda ordunun sefer esnasında konakladığı menzillerdeki zahire ihtiyacını ve harcamaları karşılamak için tarh edilmiştir. Başlangıçta geçici bir vergi olarak alınmışsa da sonraları sürekli alınır olmuştur (Çadırcı, 1991: 145).

Aynî olarak alınan nüzûl, Amasya'da nakdî olarak tarh edilmiştir. Bedel-i Nüzûl'un tarh edilmesi, avarız ile aynı tarihlerde yapılmıştır. 27 Muharrem 1182 (13 Haziran 1768) tarihli belgede, Amasya'ya bedel-i nüzûl tarh edilirken; "*Mefahire'l- kuzat ve'l-hükkam ma'adin-i fezai'l ve'l-kelam Amasya Sancağında vaki kazaların kadıları zide fazlehüm tevki'-i ref'-i hümayun vasıl olıcak ma'lum ola ki hazine-i amirem defterleri mucibince Amasya Sancağı'nda vaki' kazaların üç yüz yetmiş üç buçuk ve buçuk bedel-i nüzûlhaneleri olub bin yüz seksen iki senesine mahsub olmak üzere cem' ve tahsili lazım gelmeğın deruhte olunub yedine mühürlü nianlu mevkufat defteri sureti virilmeğın imdi mucibince cem' ve tahsil itdirilmek fermanım olmuşdur buyurdum ki hükm-ü şerifimle mübaşir varduk da bu babda sadır olan emrim üzere amel idub dahi sene-i mezbure mahsub olmak üzere liva-yı mezkûrda vaki' kazaların ol miktar bedel-i nüzûlhanelerinin beher hanesinden yüz akçe bedel-i nüzûlları*" fermanında zikredilmektedir.

10 Şevval 1181 (29 Şubat 1768)'de tarh edilen bedel-i nüzûlda kaza-i Amasya'nın 178 ve 1 rub' nüzûlhanesinden 28 hanenin yerinde nâ mevcut olduğu belgede belirtilmektedir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 23). Nüzûl'un tarhı kadılar tarafından

avarızhane esası üzerinden yapılırdı. Nakil masrafı da yükümlülere yüklenirdi.

Tablo:3. Amasya'ya isabet eden bedel- i nüzûlun kazalara göre miktarı şöyledir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 23, 156).

Kaza	H.1182-1183-1184	Akçe Olarak Miktarı (600'den)
Amasya	178.5	107.100
Zünnûnabâd	36	21.600
Gelgiras	10	6.000
Zeytun	40.5	24.300
Gümüş	39	23.400
Merzifonabâd	40	24.000
Varay nam-ı diğerk Geldiklân	29.5	17.700
Hüccet-i Yekûn	373.5	224.100

Tablo:4. Bedel-i Nüzûl'un Amasya merkez ve nahiyelere isabet eden miktarı ise şöyledir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 24-25, 99).

Amasya Merkez ve Mahalleler	H.1182-1183-1184'teki Nüzûlhane Sayısı	Akçe Olarak Miktar (600'den)
Amasya (Mahalleler)	21.5	12.900
Nahiye-i Ezinepazarı	48	28.800
Nahiye-i Geldiklân	35.5	21.300
Nahiye-i Akdağ	22	13.200
Nahiye-i Hakala	23.5	14.100

Hüccet-i Yekûn	150.5	90.300
----------------	-------	--------

Gönderilen fermanlarda, mübaşir cihet-i maaşı için her bir nüzûlhaneden 30 akçe ve bedel-i nüzûl için alınan akçenin her 110 akçesinden 1 Esedi guruş alınması emredilmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 22). Ayrıca tahsildariye ve ücret-i yemeklik için 242.5 guruş, harc-ı defter için 50 guruş hüddamiye ve naiibiye için 5 guruş alınması istenmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 23). Amasya'ya H.1182-1184 tarihleri arasında 224.100 akçelik nüzûl vergisi tarh edilmiştir.

2.11.İmdad-ı Menzil

Osmanlı vergi sisteminden bahseden eserlerde pek rastlanmayan "ımdad-ı menzil" vergisi sicillerimizde sıkça geçmektedir. Amasya'ya tarh edilen bu verginin toplanması hususunda fermanlar gönderilmiştir. İncelediğimiz dönemlerde bunun iltizama verildiği ve Seyyid İbrahim Ağa ile Ali Ağa'nın mültezim oldukları bildirilmektedir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 14, 100, 144, 148).

11 Safer 1184 (6 Haziran 1770)tarihli defter-i menzil ruz-ı Kasım sene 1183 ile ruz-ı Haziran kayıtlı belgede; "...buradaki işbu bin yüz seksen üç senesi ruz-u Kasım'ından ruz-u Haziran'a varınca altı ayda mürûr ve ubûr iden ulaklara müzayaka çekdirmeyub paşalar ve elçiler vurûdunda elli bargire varınca menzili virub ma'adasi vilayetden virulub vilayet için dahi iktiza iden kalil ve kesir bargiri menzilci virub ber-mucib-i defter-i mevkufat altı ayhk on altı buçuk haneden olmak üzere ocaklık dört yüz elli bir buçuk guruş nüzûlhanelerinden ma'ada nizam-ı cedid harc-ı defter ve kalemiyye ve hac-ı bab içinde dahil ve in'amatı menzilcinin olmak üzere cem' ve yekun üç bin beşyüz guruşa umuru menzil halen menzile vaz'an es-Seyyid İbrahim Ağa ve Ali Ağa'ya tefviz olunduk da anlar dahi birbirlerine kefil-i bi'l- mal..." denilmektedir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 144).

Tablo:5. Amasya merkez mahalleleri ve nahiyelere tarh edilen İmdad-ı Menzil miktarı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Amasya Merkez ve Nahiyeler	H.1181 (Guruş)	H.1182 (Guruş)	H.1183 (Guruş)	H.1184 (Guruş)
Amasya Merkez	1741	2.050.5	1.888	1.872.5
Nahiye-i Ezinepazarı	508.5	626, 1 rub	570	563
Nahiye-i Hakala	242	288	264.5	264.5
Nahiye-i Geldiklân	308.5	328.5	338.5	336
Nahiye-i Akdağ	469	557.5	520	522
Yekûn	3.270	3.850.5	3.581	3.558.5

Umur-ı menzil idaresini alan İbrahim ve Ali Ağa'nın, 18 Rabiü'lahir 1182'de 3.800 guruşa, 7 Receb 1183 tarihinde 3.500 guruşa ve 1184 tarihinde de ise 3.200 guruşa iltizamı uhdelere aldıklarını görüyoruz (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 182).

2.12. İmdâd-ı Hazariye

İmdâdiyelerin ortaya çıkmasında paşaların eski has gelirlerinden yoksun kalmalarıyla bu açığın kapanmasının getirdiği yükümlülük başlıca amil olmuştur. Valilerin topladıkları imdadiyyeler, H.1130 (1718) tarihlerinden sonra kurumlaşmıştır. 1130 yılında düzenleme yapılırken, buna gerekçe olarak ileri sürülen sebep, eyalet ve sancak mutasarrıflarının gelir ve gider sahalarının tespit edilememesi sonucunda "kapu halkını" beslemekten aciz duruma düşmeleri idi.

Muharebenin olmadığı zamanlarda, devletin bütçe açıklarını kapatmak için toplanan "İmdâd-ı Hazariyye" (Cezar, 1986: 53-54), önceleri geçici iken daha sonra devamlı hale getirilmiş ve "Ruz-ı Kasım" ve "Ruz-ı Hızır" itibarıyla yılda iki-üç taksitle toplatılmıştır. Başlangıçtaki gayesinden uzaklaştıktan sonra vali ve mutasarrıfların senelik masraflarını karşılamak için toplanmaya başlanmıştır. Toplu olarak tarh edilen hazariye, avarızhane üzerinden halktan tahsil edilmiştir (Tabakoğlu, 1985: 268-269).

İmdâd-ı Hazariye, III. Selim ve II. Mahmud tarafından düzeltilmek istenmişse de başarılı olunamamıştır. Fermanlar hilafına hareket eden mübaşirlerin, “mübaşiriyye” ismi ile fazla para aldıkları görülmüştür (Çadırcı, 1991: 147).

Sicillerimizde İmdad-ı Hazariye ile alakalı çok sayıda belge mevcuttur. Gurre-i Muharrem 1182 (1768) tarihli bir belgede; “...malum ola ki bin yüz seksen iki senesine mahsuben Amasya Sancağı'ndan ber-mu tad-ı kadim tahsil oluna gelen üç bin guruş İmdad-ı Hazariyyesinden üç taksit ile tevzi ve taksim ve halen Amasya Sancağı mutasarrıfı emirü'l-ümerayı'l-kirâm Abaza Mehmed dam-ı ikbaleh tarafından kabzına memure eda ...” denildikten sonra ziyade bir akçe dahil ve tevzi'inden kaçınılması istenmektedir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 13).

1182'de Amasya'ya tarh edilen İmdad-ı Hazariye'nin kazalara dağılımı verilirken, “Amasya kazasına isabet iden malı taksite mahsuben beher taksitde otuz üçer guruş İmdad-ı Hazariye-i Amasya” denildikten sonra üzerine zam yapıldığı ve bundan böyle meblağ-ı mezbur otuz üç guruş zammı ile Amasya taksidi iki yüz on sekiz guruş ve üç rub' olduğu belirtilmektedir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 13).

Tablo:6. H.1182 senesinde Amasya'ya isabet eden İmdad-ı Hazariye

Kazalar	Gurre-i Muharrem 1182 (Guruş)	25 Muharrem 1182 (Guruş)
Varay	33	---
Amasya	185 ve 3 rub'	463
Kedağra	162.5	363
Zünnûnabâd	75 ve 2 rub'	164 ve 100 akçe
Lâdik	87.5	192 ve 35 akçe
Havza	100	220 ve 100 akçe

Gümüşhacıköy	81 ve 2 rub'	176 ve 100 akçe
Zeytun	68 ve 3 rub'	150 ve 35 akçe
Merzifon	118 ve 3 rub'	263
Gelgiras	43 ve 3 rub'	98 ve 35 akçe
Merzifonabâd	43	95 ve 52 akçe
Yakûn	1.000	2.207 ve 97 akçe

İmdad-ı Hazariye'nin ödenmesinde ahalinin güçlük çekmesinden olacak ki, muhalefet edenlerin çıktığı da vakidir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 28). "...üzerlerine edası lazım gelen Mal-ı Hazariye ve mesarif-i vilayet ve teklilifat-ı mu'ine tevzi ve taksiminde bazı eşhas kemal-ı mertebe hasâbetlerinden naşi muhalefet eyledikleri tarafımıza inha olunmağla..." kaydı geçmektedir.

Bu vergi, eyalet valileri için eyalet içindeki sancaklarda ferman ile altı ayda bir (Muharrem ve Receb aylarında) iki-üç taksitle alınıyordu (Çadırcı, 1991: 147).

10 Receb 1182 (20 Kasım 1768) tarihinde Amasya merkez ve nahiyelerine tarh edilen İmdad-ı Hazariye alınırken, "...mu'af-ı gayr-ı muaf malikane ve evkaf" denilmeyip tahsil edilmesi emredilmektedir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 65).

Tablo:7. H.1182'de tarh ve tevzi edilen İmdad-ı Hazariye'nin dağılımı şöyledir.

Tarh Edilen Yerler	Mahalle ve Köyler	Miktar (Guruş)
Amasya Merkez Mahalleler	51	2.612
Nahiye-i Ezinepazarı	42	560
Nahiye-i Akdağ	22	450

Nahiye-i Hakala	27	126
Nahiye-i Geldiklân	24	175.5
Yekûn	166	3.923.5

İmdad-ı Hazariye'nin tahsilinde reayaya zulmedilmemesi gönderilen fermanlarda sıkça geçmektedir. "...iktiza iden Hazariye akçesi henüz tahsil olmayûb ehali zimmetlerinde kalmış ise bir senede mükerrer Hazariyye taltsilden hazrolunarak ic:ab idenlerden tahsil ve tarafına eda ve teslim itdirub mugayir-i sürüt-ı Hazariye bir ferdi teallul ve muhalefet itdirilmemek..." (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 86). İmdâd-ı Hazariye mukabele akçesi, konak masrafı, ta'amiye, tayin bedeli, nân, katık, nevale, peksimet ve kumanya isimleriyle askerlere dağıtıldı (Trak, 1973: 73).

2.13.İmdâd-ı Seferiye

"İmdâd-ı Seferiye," savaş harcamalarına ve mevâcib ödemelerine katkı sağlamak üzere savaşa katılmayacak durumda olanlardan ve sonra geri ödenmek şartıyla tahsil edilmiştir (Tabakoğlu, 1985: 266). Sefer hallerinde sefere katılacak olan mutasarrıflar, yapacakları olağanüstü harcamaları karşılamak için bu vergiyi tahsil etmişlerdir. Tarh ve tahsili yılda iki defa olmakla beraber, savaş yıllarına münhasır bir vergi olduğu için miktarı da duruma göre merkezde tespit edilmiştir (Çadircı, 1991: 147). Mutasarrıf sefere iştirak etmeyecekse kendisine İmdâd-ı Seferiye tahsili yetkisini havi emir ısdâr olunmaz ya da tahsil emri gönderilmiş ise topladığı parayı merkeze göndermesi istenmiştir. Sefere memur olup da seferiyesini tahsile fırsat bulamayan idarecilere hazineден borç verilmiştir. Onlar da sonradan tahsil ettikleri seferiyeyi merkeze göndermişlerdir.

Sicillerimizde Amasya'da sık sık İmdâd-ı Seferiye toplanmasına dair tevzi defterlerinin sıkça geçmesi, o dönemde cereyan eden Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya savaşlarına bağlamak mümkündür.

H.22 Receb 1182 (2 Aralık 1768) tarihli Seferiye Defteri'nde Amasya'ya İmdâd-ı Seferiye tarh edilirken; "...bu sâl yemin-i me'alde ber-vech-i arpalık Amasya Sancağı'na mutasarrıf olub Moskov keferesi üzerine sefere memur olan emirü'l-ümerayı'l-kirâm kebirü'l- kübra-yi feham devletlû semahetlû sa'adetlû Hidayetullah Paşa hazretlerine sancağ-ı mezbûr kazalarından muayyen olan on altı buçuk kise akçe İmdad-ı Seferiyelerinden paşa-yı mumaileyhe vasıt-ı senede memur olduğundan yedine virilen emr-i âlide tasrih olunduğu vech üzre bin yüz seksen iki senesine mahsuben nısf-ı İmdad-ı Seferiyelerin ber-mucib-i emr-i âli ahz ve kabz için sicil-i mahfuzdan ihraç olunub sa'adetlû paşa-yı mükerrerem hazretleri yedlerine virilen liva-yı mezkûrde olan kazaların İmdad-ı Sef eriyeleri müfredat defterleridir ki vech-i âti üzre zikr ve beyan olunur" denilmektedir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 61, 68, 89, 151).

Tablo:8. Amasya ve kazalarına 22 Receb 1182 (2 Aralık 1768) ile 22 Muharrem 1183 (28 Mayıs 1769) tarihlerinde isabet eden İmdad-ı Seferiye'nin miktarı aşağıdaki tabloda verilmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 61, 91).

Kazalar	Seferiye (H.1182) Guruş/Akçe		Seferiye (H.1183) Guruş/Akçe	
Amasya Ma'a Varay	2.054/1.027	---	1.708/978.5	---/---
Kedağra	1.338/669	---	1338/726.5	---/28
Merzifon	978/489	---	978/530.5	---/26
Zünnûnabâd	400/200	---	400/217.5	---/88
Lâdik	700/650/325	---	650/397.5	---/88
Merzifonabâd	359/179.5	---	359/195.5	---/16
Gelgiras	359/179.5	---	359/195.5	---/16
Havza	831/415.5	---	381/520.5	---/18

Gümüşhacıköy	665/322.5	---	665/364	---/18
Zeytûn	566/283	---	566/306.5	---/---
Yekûn	8.118/4.100	---	8.118/4375	---/74

Tablodan da anlaşıldığı üzere 1182 senesine mahsuben nısf-ı seferiyelerinin tahsili ferman olunduğu, ancak 1183 senesi hulûl ettiğinden 16.5 kese akçe İmdad-ı Seferiyyenin 1183 senesine mahsuben alınması uygun görülmüştür (53 No’lu Amasya Şer’iye Sicili: 90).

Seferiyelerin tahsili için gönderilen mübaşirlerin “*hizmet-i mübaşiriyye*”lerini ahaldiden alamadıkları görülmektedir. Ancak ah alinin “*mübaşiriyye-i devlet*” ve “*mübaşiriyye-i Sivas*” olmak üzere iki türlü mükellefiyete mecbur tutuldukları ve bunun da ahaliye zor geldiği bir gerçektir (53 No’lu Amasya Şer’iye Sicili: 151).

2.14.Cebelû Bedelliyesi

Örfi vergiler arasında zikredilen “*Cebelû Bedelliyesi*,” sefere gitmeyen tımar ve zeamet sahiplerinin verdikleri bir vergidir. Sipahilerin gelirleri nispetinde cebelû çıkartmadıkları takdirde kendilerinden tahsil edilen bu vergi, hazinenin paraya olan ihtiyacının artmasıyla XVII. ve XVIII. asırlarda yaygın hale gelmiştir (Emecen, 1993: VII. 189).

Sicillerimizde geçen 12 Rabi’l-ahir 1182 (24 Ekim 1768) tarihli belgede; “*Amasya Sancağı’nda vaki’ züemâ ve erbab-ı tımar ve teka’üd ve sıbyanların ba cem’ihim meclis-i şer ‘de nizam-ı hal idûb beher sene Eyalet-i Sivas’ın cebelû bedelliyesi tahsiline memur olanlar ta’am-ı hamplarından naşi aher kimesnelere iltizam-ı birle elden ele geçdiğinden mültezim olanlara ziyade faiz ile iltizam eyleduk deyû ziyade cebelû tahsildariye talebiyle rencide eylediklerinden*” denildikten sonra züemâ, erbab-ı tımar ve mütekaidenin beher neferinden 40 guruş Cebelû Bedelliyesi alınması emredilmektedir (53 No’lu Amasya Şer’iye Sicili: 45).

H.18 Rabiü'l-evvel 1184 (8 Eylül 1770) gönderilen fermanda ise Sivas, Canik, Bozok, Arapkir, Amasya, Divriği ve Çorum sancaklarının Cebelû Bedeliyesinin Tokat Voyvodası Ebu Bekir'e verildiği bildirildikten sonra, Sivas Sancağı'nda züema ve erbab-ı tımar 157.5 ve 1 sülüs neferleri, Canik'de 29, Bozok'da 31, Arapkir'in 25, Amasya'nın 43.5, Divriği'nin 20.5 ve Çorum Sancağı'nın 45 neferleri olduğu ve toplam 351.5 bir sülüs neferin beherinden 40 guruşdan, ki cem'an 14.073 guruş 40 akçe mal-ı bedeliyelerinin tahsili istenmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 154).

2.15.Rüsûmat-ı Yasama

Amasya Mutasarrıfı Hidayetullah Paşa'nın, Amasya kazası ve köylerinden nısf-ı niyabetinden bakaya kalmış olanına vekil tayin etmesi dolayısıyla ismi zikredilen "*Rüsûm-ı Yasama*" hakkında bilgi az verilmiş veya hiç verilmemiş vergilerdendir. 4 Muharrem 1183 (10 Mayıs 1769) tarihli buyruldu bu vergi için yayımlanmış ve Hidayetullah Paşa, buyruldu da tahsil görevini Müezzınbaşı Ali Efendi 'ye vermiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 89).

Rüsûm-u Yasama'nın geçtiği buyruldu da şöyle denilmiştir;

"Halen Amasya Kadısı faziletlü Efendi hazretleri inha olunur ki öteden berû Amasya mutasarrıfları için beher sene Mart duhulünde nıfs-ı niyabet ki yasama tabir olunur rüsûmat-ı maktu'a karyelerinin yasamaları cümle tarafımıza eda ve teslim alınmann iş bu sene-i mübarekede vuku' bulan sefer-i nusret esere azimet ve hareketimiz vaki' olmakdan naşi ber-mucib-i defter baki kalan karyelerin yasamaları iş bu bais-i huyluldu izzetlü müezzınbaşı el-Hac Ali Efendi'ye ihale kılınmağın iş bu buyruldu tahrir ve irsal olundu İnşallah-u rahman vusûlunda bir minvâl-ı meşruh zikrolunan karyelerden ber-mucib-i defter-i müfredat baki kalan karyelerin yasamaları efendiy-i mumaileyh canibinden cem' ve tahsil olunub taraf-ı aherden ferd mani' ve mezahim olmayüb..."

2.16.Sürsat Bedeli

Avarız türündeki aynı mükellefiyetlerden biri olan "*Sürsat Bedeli*," reayanın gerektiğinde askeri birliklere yem, yiyecek maddesi ve yakacağı tespit edilen fiyat üzerinde sağlmasına "*sürsat*" denilirdi. Sürsat'a konu olan maddelerin başlıcaları arpa,

saman, un, koyun eti, yağ, bal ve odun oluştururdu. Yayımlanan fermanlarda bu verginin zahire ve besin maddesi ihtiyacını gidermeye yönelik bir yükümlülük olarak vasıflandırılmakta ve avarız muafiyetinin dışında tutulmaktaydı. Evkaf reayası, madenci ve çeltikçi gibi avarızdan muaf zümreler bu sıfatlarıyla sürsattan muaf olmuşlardır (Tabakoğlu, 1985: 158).

5 Şevval 1183 (1 Şubat 1770) tarihinde Amasya'ya gönderilen fermanla, "...işbu bin yüz seksen üçsenesi Şevval-ı şerif gurrelerinde Kırım'da vaki' sefer-i hümayun nusret-i makrunda asakir-i müstevnişin zümreleri için Sivas ve Bozok ve Amasya Sancakları'ndan matlûb-u hümayun buyrulan zehâyir-i dakik hinta ve şa'irden nefis-i Amasya Kazası'na Sivas mahkemesinden mahreç ve mümezzi pusula-i natika olduğu üzere mu'ayyen olan dakik hinta ve şa'irden Amasya Kazası'na isabet iden yalnız iki bin altı yüz altmış yedi buçuk kil-i İstanbuli dakik hinta ile bin beş yüz yirmi beş buçuk şa'ir ..." toplanması istenmiştir. 5 Şevval 1183 tarihinde Amasya merkez, kaza ve köylerine 2.684 kile dakik hinta (buğday) ve 1.552.5 kile şa'ir (arpa) miktarı tarh edilmiştir. Bu miktar 2.056,5 guruşa tekabül etmektedir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 121).

Zilkade 1183 (1769) tarihinde Amasya ve kazalara tarh edilen toplam 50.000 şa'ir miktardan Amasya: 9.166, Varay: 1.500, Kedağra: 6.333, Merzifon: 6.000, Lâdik: 4.666, Havza: 5.125, Merzifonabâd: 2.167, Gelgiras: 2.167, Gümüşhacıköy: 3.708, Zünnûnabâd: 3.667 ve Zeytûn: 3.501 olarak dağıtılmıştır (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 127). "Lazime-i tayinat-ı tavaif-i askeriyye..." için tahsil edilen 50.000 kile şairin beher kilesi 30 akçeden toplanmış, $50.000 \times 30 = 1.500.000$ akçeye tekabül etmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 126).

26 Receb 1182 (6 Aralık 1768) tarihli belgeden, atanan valilerin görev yerlerine vardıklarında kapû halkı için ecnâs-ı zehâyir (zahire çeşidi) tarh edildiğini görmekteyiz (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 67).

Amasya Mutesellimi, zabitan, ayan ve iş erlerine 1182'de gönderilen buyrulududa, medine-i Amasya'ya atanmış olan valinin

kapû halkı için “*valilere virilegelen üç günlük ecnâs-ı zehayir...*” in ber-mucib-i defter mucibince cem' ve tahsili istenmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 67).

2.17.İştira' Bedeli

Arapça “*satın alma*” manasına gelen “*ıştira,*” Osmanlı vergi sisteminde reayaya yüklenmiş bir mükellefiyettir. Devlet, ordunun beslenmesi için gerekli olan zahireyi nüzûl ve sürsat ile karşılayamayınca, açığı ıştira yani zahire satın alma yoluyla kapatmaya çalışırdı. Devlete verilen zahire, deve ve katır gibi hayvanlar piyasa fiyatı üzerinden verilirdi. Eğer çok acil bir durum yok ise nüzûl ve sürsat yerine ıştira bedeli tarh edilirdi. Hazinesinin gittikçe artan açığını kapatmak için ıştira yerine bedelinin alınması yoluna da gidilmiştir (Tabakoğlu, 1985: 160-161).

Sicillerde ıştira bedeli hakkında çok sayıda belge mevcuttur. Nakit olarak alındığı gibi ıştira olarak da alındığı olmuştur. Sevval 1183 tarihli belgede; “*...iş bu bin yüz seksen üç senesinde Moskov keferesi üzerine vuku'ı muhakkak olub sefer-i humayunda i'mal ve istihdam olunmak üzere havut ve çuval ve urgan ve sair alât ve pisat-ı mükemmel sarbanlarıyla nevrüz-u firuzda ordu-yu humayunda mevcud bulunmak üzere der aliyeden Amasya Sancağı'na husus-u merkum için mübaşir tayin olunan...*” denildikten sonra tarh edilen ıştira'nın bedelinin alınması emredilmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 119).

“*Bedeliye-i şüteran-ı mekâri ber-canib-i Amasya'da*” 1182 senesinde tahsil edilmesi istenen miktar 150dir. Beher meharininin 80 guruşdan alınması istendiğine göre, toplamda $150 \times 80 = 12.000$ guruş ayrılmıştır (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 92). Ordunun iaşesinin naklinde develer kullanıldığı gibi, katırların da sık sık mübaya'a edildiği görülmektedir. 1182'de Amasya'ya 40 katır isabet ettirilmiş ve beher katırın 1.500 guruşdan alınması istenmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 36).

İştira'nın bedel olarak tahsilinde avarızhane türünden teveziler olmuş ve her mahalle, kaza ve nahiyenin ne kadar bedel verecekleri belirtilmiştir. Sevval 1183 'te Amasya'dan 2.999 guruş bedel-i ıştira' tahsil edilmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili:

119). İştira'nın aynî olarak tahsil edilmesi yoluna gidildiğine dair sicillerimizde bilgi mevcuttur. "...mehari deveden Amasya Sancağı'na isabet iden yüz beş devenin bir sa at mukaddem mübaya'ası..." yerinden ahz ve kabz olunması bildirilmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 67).

Sicillerde görebildiğimiz kadarıyla katır ve deve gibi hayvanların iştira yükümlülüğüne sık sık tabi tutulmaları, o dönemde devam eden Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya seferlerine bağlanabilir. Çünkü, iştira ile alakalı fermanlarda sıkça sefer-i hümayun yapılacağı bildirilmiştir. İştira'nın tahsilinde idarecilerin "...mahfuz yerlere kondurması..." gece ve gündüz emniyet altına alınarak merkeze salimen ulaştırılması emredilmiştir (53 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicili: 33).

Sonuç

Amasya Sancağı'nda uygulanan Malikane-Divanî sistem ile kendilerine toprak verilen ve sahib-i arz denilen şahıslar, ziraat yapılması için aldıkları toprakları kiraya vermişlerdir. Devlet, eminler vasıtasıyla hasıl olan ürünlerden şer'i ve örfi vergileri alırken, sahib-i arz da kendi hissesine düşen payı almıştır. Öşür, cizye ve resm-i ağnam gibi şer'i vergilerden başka rüsum-ı kışlâkiye, yave (kaçgûn), rüsum-ı adiyeye, avarız, nüzul, imdad-ı menzil, imdad-ı hazariye, imdad-ı seferiye, cebelû bedeliyesi, nısf-ı niyabet, sürsat ve iştira gibi örfi vergiler de tahsil edilmiştir. İmdâd-ı hazariye ve seferiye gibi bazı vergiler başlangıçta ihtiyaca binaen geçici olarak tarh ve tevzi edilirken, daha sonra sürekli toplanmaya başlanmıştır. Vergilerin toplanmasında her zaman doğru davranılmadığı, suistimallere başvurulması vergi miktarlarının keyfi olarak yükseltildiği de olmuştur.

Kaynakça

Amasya Şer'iyeye Sicili. Defter No: 52, Tarih: H. 1182-1183

Amasya Şer'iyeye Sicili. Defter No: 53, Tarih: H. 1183-1184

Akdağ, M. (1995). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi II*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

- Akgündüz, A. (1993). *Osmanlı Kanunnameleri*. 6. Kitap 2. Kısım. İstanbul: OSAV Yayınları
- Barkan, Ö. L. (1980). *Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I*. İstanbul: Gözlem Yayınları
- Bayrakçı, Halil. (1990). *Osmanlı Toprak Sistemi (Miri Hukuk)*. İstanbul: Marifet Yayınları
- Cin, H. (1985). *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Çadırcı, M. (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Duri, A. (1991). *İslam İktisat Tarihine Giriş*. İstanbul: Kitabevi
- Emecen, F. (1993). "Cebelû," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi VII*, İstanbul: TDV Yayınları
- Gökbilgin, T. (1965). "15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum," *Vakıflar Dergisi VI*, İstanbul
- Güran, T. (1989). *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- İnalçık, H. (1993). *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul: Eren Yayıncılık
- Kazıcı, Z. (1996). *İslam Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
- Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi: 2/107. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Mustafa Nuri Paşa. (1986). *Netayicü'l-vukuat III* (tash. Neşet Çağatay). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Özkaya, Y. (1985). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları
- Strabon (2012). *Geographika*, (Çev. Adnan Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

- Şener, A. (1990). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*. İstanbul: İşaret Yayınları
- Tabakoğlu, A. (1985). *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Tabakoğlu, A. (1994). *Türk İktisat Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Trak, S. (1970). *İktisat Tarihi*. İstanbul: Dizerkonca Matbaası
- Uzunçarşılı, İ. H. (1968). *Sivas-Kayseri Dolaylarında Eretna Devleti*. Belleten 32/126. Ankara
- Varol, G. B. (2019). *XIX ve XX. Yüzyıla İntikal Eden Amasya Medreseleri*. Yüksek Lisans Tezi. Amasya: Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yesar, A. H. H. (1986). *Amasya Tarihi I. Amasya*: Amasya Belediyesi
- Yesar, A. H. H. (2004). *Amasya Tarihi 1* (Haz. Mesut Aydın), Amasya: Amasya Belediyesi